

HIZLA DEĐIŐEN TÜRKiYE SÜT SEKTÖRÜNDE YETİŞTİRİCİ ÖRGÜTLERİ VE KOPERATİFLERDEN BEKLENENLER

Prof. Dr. Selahattin KUMLU
Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Zootekni Bölümü Antalya

Bildiri Akışı

- Bildirinin amacı
- Örgüt tanımı ve yaklaşımları
- Örgütün başarısını ve yapısını etkileyen faktörler
- Hangi örgüt modeli?
- Kooperatiflerin güçlü ve zayıf yanları
- Liderin özellikleri ve görevi
- Süt sektöründe çözüm bekleyen ana sorunlar
- Kooperatiflerden beklenenler
- Sonuç ve öneriler

Bildirinin amacı

- Bu sunumun amacı hızla değişen ve dönüşen Türkiye süt sektöründe
 - Farklı yetiştirici örgütlerini ve bu örgütlerin başarısını etkileyen koşulları;
 - Kooperatiflerin zayıf ve güçlü yanlarını;
 - Liderden beklenenleri ve
 - Süt sektöründe çözüm bekleyen ana noktalara değindikten sonra kooperatiflerden beklenenleri tartışmaya açmaktır.

Not: Önceki sunumda Dünya, Avrupa Birliği ve Türkiye'de süt sektöründeki gelişmeler ve beklentiler tartışılmış olduğundan burada bu konuya yalnızca ana hatlarıyla değinilecektir.

Örgüt?

Ortak bir veya birden çok sorunu çözmek amacıyla kurulan, belirli bir yapısı ve programı bulunan sosyal olgulara **örgüt - teşkilat - organizasyon** denilmektedir.

- a. Örgütler, mecburiyetten kurulur. Ortak bir sorun bireysel çabayla çözülemeyince, sorun sahipleri sorunu çözebilecekleri bir **araç** oluştururlar.
- b. Örgütlerin kurulması değil, sorunun örgüt aracılığıyla çözülmesi amaçtır. Dolayısıyla, örgüt sorun çözme aracıdır.
- c. Belirli bir ömrü vardır; kuruluş amacına eriştikten sonra, yeni amaç-hedef konulmazsa ömrü biter.
- d. Değişen koşullara ayak uydurabilmek için sürekli değişir; aksi halde sorun çözmekten çok sorun yaratan hale dönüşür.

Sistem yaklaşımı

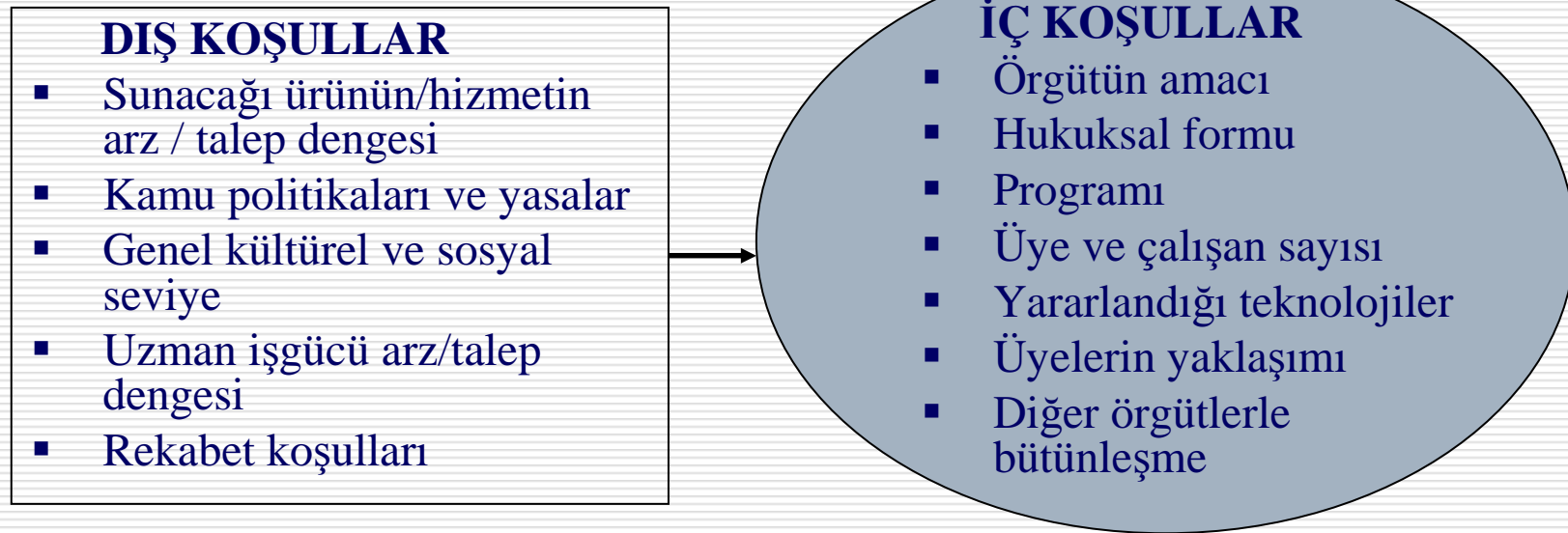
- Her örgüt bir (veya birden çok) bütünün - sistemin parçasıdır. Tek başına, bağımsız bir örgüt olamaz.
 - Örneğin; süt toplayıp pazarlayan bir kooperatif hem süt aldığı üreticilere ve hem de sütü sattığı fabrikaya bağımlıdır.
- İçinde bulunduğu sisteme - bütüne katkıda bulunmayan örgüt o sistem içinde varlığını sürdüremez.
 - Söz konusu kooperatif üreticiden süt toplamaz ve fabrikaya iletmezse ya kapanır veya başka alana kayar.
- Her sistemde yer alan örgütler arasında bir denge vardır ve bu denge değişen koşullarla birlikte yeniden şekillenir.
 - Gerekli hallerde, süt fabrikası ile rekabeti göze alarak kooperatif, kendi ortaklarının sütünü işleyip pazarlama yoluna başvurabilir

Koşulların etkisi

- Her örgüt içinde bulunduğu koşulların bir ürünüdür.
 - Örneğin; Kastamonu'nun "a" köyünde kurulmuş olan bir kooperatifin durumunu ve başarısını değerlendirmek için üye sayısı, beklentileri ve imkanları gibi koşulları incelemek gerekir.
- Farklı koşullarda faaliyet gösteren aynı hukuksal kimliğe sahip iki örgütün başarısı aynı olmayabilir.
 - Örneğin; "a" köyünde başarılı olan bir süt kooperatifinin "b" köyünde başarısız olabilir, hatta, orada bir A.Ş. kurulsa daha başarılı olabilir.
- Koşulların değişmesine bağlı olarak örgüt yapısı ve amacı değişebilmelidir.
 - Süt toplama-pazarlama yerine, koşulların zorlamasıyla süt işlemeye de karar veren kooperatifin yapısı da amacı da değişir.

**BİR ÖRGÜT MODELİ, ASİRİN GİBİ,
HER DERDE ÇARE OLAMAZ!**

Başarıyı etkileyen koşullar

- *Dış koşullar örgütün doğrudan etkileyemediği faktörlerdir.*
- *İç koşullar ise, örgütün tamamen veya kısmen etkilediği veya seçebildiği faktörlerdir.*

Başarıyı etkileyen koşullar

- Örgütün sunduğu ürün veya hizmete talep arzdan yüksekse,
- Kamu tarafından desteklenen bir konuda faaliyet gösteriyorsa,
- Demokrasi ve işbirliği kültürünün yaygın olduğu bir toplumdaysa,
- İhtiyaç duyulduğu anda yeterli sayıda ve nitelikte işgücü bulabiliyorsa,
- Adil bir rekabet ortamı varsa,
- Amacını doğru ve herkesin anlayacağı dille belirlemişse,
- Yapılacak işler programlanmış ve kaynaklar denkleştirilmişse,
- Üyeleri sorumluluk üstlenebilen, katılımcı ve sorgulayıcı ise,
- Yeterli üyesi varsa
- Yeterli alt yapı ve donanımı varsa,
- Başka örgütlerle birbirini bütünleyebiliyorsa **örgütün başarılı olma şansı yüksek demektir.**

Hangi örgüt modeli?

Türkiye'de süt sektörü ve sığır yetiştiriciliğinde karşılaşılabilecek yetiştirici örgütleri:

- **Kooperatifler**
 - Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri (TKK)
 - Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlikleri (DSYB)
- **Dernekler**
 - Hayvancılık Dernekleri
 - Süt Üreticileri Birlikleri (SÜB)
- **Şirketler**
 - Adi Şirketler (Kollektif ve Komandit Şirketler)
 - Ticari Şirketler (Anonim Şirketler ve Limited Şirketler)

Hangi örgüt modeli?

Özellikler	Tar.Kal. Koop.	DSYB	Süt Ür.Bir.	A.Ş.
Kuruluş yasası	1163 / 3476	4631	5200	6762
İlgili Bakanlık	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı			Tic.San.Bak.
Amaç	Sosyo-ekonomik		Sosyo-kültürel, hizmet	Ekonomik
Amaç çeşitliliği	Çoklu	Tek, bir ırkın genetik ıslahı	Tek ürün veya ürün grubu	Çoklu
Üyelik koşulu	Amaç birliği halinde serbest	Amaç birliği ve en az 5 baş inek	Pazara yönelik süt üretme	Sermaye sahibi olma
Üyeler / Ortaklar	Üretici	Yetiştirici	Özel ve tüzel kişiler	Sermaye sahipleri
Tercih edenler	Küçük işletmeler	En az 5 baş inek	Farklı	Sermaye sahipleri
Yönetim biçimi	Demokratik			Otoriter
Yönetime katılma	Eşit			Sermaye payı
Gelir bölüşümü	Alış-veriş oranında	-	-	Sermaye payı
En küçük kuruluş yeri	Köy	İl	İlçe	-

Hangi örgüt modeli?

- Karşılaşılan sorunu en kısa zamanda, en etkin, en az masraf ve zahmetle çözebilecek örgüt modeli seçilmelidir.
- Önemli olan örgütün hukuksal kimliği yani modeli değil, sorunu çözmede başarılı olabilmesidir.
- Bu, bazı yerlerde Anonim Şirket (A.Ş.), bazı yerlerde Süt Üreticileri Birliği, Kooperatif veya DSYB olabilir.
- Aynı yetiştiriciler aynı yerde bu örgütlerin tümünü kurma gereğini de duyabilir. Çünkü, kooperatifin yetersiz olduğu yerde şirket, şirketin yetersiz kaldığı yerde de birlik sorun çözücü olabilir.
- Bu konuda yetiştiricilere sağlıklı ve yeterli bilgiyi ulaştırmak başta Tarım ve Köyşleri Bakanlığı olmak üzere tüm konu uzmanlarının görevidir.

Kooperatiflerin güçlü yanları

- Kooperatiflerin en üstün yanı, küçük sermaye ile küçük işletmelerin ortak olmasına ve dolayısıyla güç birliği yapmalarına olanak sağlamasıdır. **Ortalama 2 inek ve 60 da arazisi olan yetiştiriciler için kooperatifler ilk akla gelmesi gereken örgüt modeli olmalıdır.**
- Diğer bazı üstünlükleri
 - Toplu alım yaparak ucuz girdi temin etmek
 - Ortak mülkiyetle yeni teknolojilerden küçük üreticinin yararlanmasını sağlamak
 - Eğitim ve yayım hizmetleriyle üretimi iyileştirmek
 - Toplu pazarlama yaparak ürün fiyatını gerçek seviyeye çekmek
 - En küçük yerleşim yerlerinden köyde de kurulabilmek
 - Üst örgütleriyle yetiştiricilerin çıkarlarını her alanda savunmak
 - Demokrasinin ülkede kurumsallaşmasına destek olmak

Kooperatiflerin zayıf yanları

- Eğitim seviyesi ve demokratik gelenekleri yetersiz yörelerde kurullar gereğince işlevlerini yerine getirmiyor.
 - Bir kez seçilen başkan, siyasi parti liderleri gibi bir daha değişmiyor.
 - Çoğu kez yönetim kurulu kararı değil başkanın kararı geçerli oluyor.
 - Denetleme kurulunun varlığı ve yokluğu bir.
 - Ortakların katılımı ve örgütü sahiplenmesi zayıf.
- Yöresel kooperatiflerin sermayesi çok zayıf olduğundan ortaklarına ve sektöre katkısı da belli belirsiz kalıyor.
- Bakanlığın kooperatiflerle ilgili politikası istikrarsız.
 - Geçen dönemde verilen süt teşvikinde DSYB ve SÜB öne çıkarılmış, kooperatif üyeleri adeta cezalandırılmıştır.
- Küçük yerleşim birimlerinde siyasallaşma ve gruplaşma tehlikesi ile karşılaşılıyor.

Liderin özellikleri ve görevi

- Yönetim kurulu başkanı Kooperatifin lideridir. Lider;
 - Kooperatifin amacını kavramış ve ona inanmış olmalıdır.
 - Güvenilir olmalıdır.
 - Ortaklarıyla ve diğerleriyle kolayca iletişim kurabilmelidir.
 - İkna yeteneği yüksek olmalıdır.
 - Eğitim ve koordinasyon amaçlı toplantılara katılmalı, öğrenmeye açık olmalıdır.
- İyi bir liderin en önemli görevlerinden birisi, en kısa süre içinde yerine geçebilecek birilerinin yetişmesine destek olmaktır.

LİDER'İN İYİSİ KOLTUĞUNA YAPIŞIP KALMAYANIDIR!

Çözüm bekleyen sorunlar

1. Türkiye'de süt üretimi yetersizdir. Süt üretiminin 2023 yılına kadar en az 1,5 kat arttırılması gerek!

Süt üretimi yetersizliğinin temel nedenleri:

- a) İşletmeler çok küçük ve güçsüz (ortalama 2 baş inek/işletme).
- b) Kullanılan damızlıkların niteliği düşük, bilimsel esaslara göre damızlık seçimi yapılmıyor.
- c) Damızlık değeri yüksek inek sayısının artırılması gerek.
- d) Tohumlama hizmetleri ve oranı çok yetersiz.
- e) İnek başına süt (ve döl) verimi çok düşük.
- f) Yem bitkileri ekimi ve kaliteli kaba yem üretimi çok yetersiz.
- g) Hayvan sağlığı hizmetleri yetersiz, salgın hastalıklar, meme ve ayak hastalıkları çok yaygın.
- h) Kalifiye işgücü, yok denecek kadar az; bu konuda eğitim yok.
- i) Çiftçi eğitim-yayım hizmetleri yetersiz.

Çözüm bekleyen sorunlar

2. Üretilen sütün kalitesi çok düşük. Çünkü;

- a) Kaliteli sütün ancak sağlıklı ineklerden elde edilebilir!
- b) Ahır, sağım, hayvan ve işçi temizliği ve hijyeni yetersiz.
- c) Sağım makinelerinin bakımı ve onarımı düzenli yapılmıyor.
- d) Sağım sonrası sütün hijyenik sütün soğutma tanklarında depolayan işletme sayısı çok az.
- e) Sütün toplamada soğuk zincire uyulmuyor.
- f) Kaliteyi saptama ve koruma amaçlı sütün analizleri yapılmıyor.
- g) Antibiyotik ve dezenfektan atıklarına sıkça rastlanıyor.
- h) Sütün yalnızca %20'si işlenmek üzere modern tesislere getiriliyor.

Çözüm bekleyen sorunlar

3. Üreticinin kâr seviyesi (muhtemelen) çok düşük. Çünkü;
- a) Sağlıklı bir değerlendirme yapmayı sağlayacak kayıtlar tutulmuyor.
 - b) İşletmelerde plan ve bütçe geleneği yok; bakkal dükkanı hesabı çalışılıyor.
 - c) 5 baş inekten fazla yetiştirenler bakıcı aile çalıştırıyor.
 - d) Karma yeme dayalı yetiştiricilik yapılıyor ve karma yemin fiyatı süte kıyasla yüksek.
 - e) Süt ve yem fiyatları istikrarsız.
 - f) Yetiştirici çıkarlarını savunacak ve temsil edecek güçlü örgütler yok.
 - g) Mevcut örgütler, gereksiz yere birbirleriyle çatışıyor.
 - h) Bakanlıkla ilişkiler sorunlu.

Kooperatiflerden beklenenler

1. Süt üretimini ve kalitesini yükseltmek amacıyla

- a. Ortakların modern ahır kurmalarını veya mevcut ahırlarını yenilemelerini ve genişletmelerini desteklemek.

Sağımhanesi ve süt soğutma tankıyla birlikte modern bir ahırın inek başına maliyeti yaklaşık 10.000 YTL'dir.

Asgari ücretin üstünde aylık gelir elde etmesi için, yıllık süt verimi 5.000 kg dolayında olan en az 10 baş inek yetiştirilmelidir.

- b. Kooperatif adına modern ahır kurmak.

Sağımhanesi ve süt soğutma tankıyla birlikte modern bir ahır kurulabilir. Ahırın kapasitesi ortaklara söze değer gelir getirecek kadar olmalıdır.

- c. Kooperatif adına ortak bir sağımhane ve ve süt soğutma tankı

Her ortak ineklerini kendi ahırında bakıyor ama sağımı ortak sağımhanede yapıyor ve süt ortak soğutma tankında depolanıyor.

- d. Kooperatif adına süt toplama merkezi

Not: Yukarıdakinden hangisinin seçilmesi gerektiğini ortakların imkanları ve ihtiyaçları belirler. Örneğin, ortakların durumu iyi ve biraz destekle kendi işletmelerini geliştirebilecekler ise "a" seçeneği en doğru olanıdır. "b" seçeneği ise, ortakların çok zayıf olduğu hallerde seçilmelidir.

Kooperatiflerden beklenenler

1. Süt üretimini ve kalitesini yükseltmek amacıyla (devam)

e. Damızlık kalitesini yükseltmek

- DSYB'nin olduğu yerlerde, bu örgüte bireysel veya kooperatif olarak üye olunup kaliteli damızlık yetiştirme hizmetlerini almak gerekir.
- DSYB yoksa, İl veya İlçe Tarım Müdürlükleriyle kayıt tutma, damızlık seçimi, tohumlama ve damızlık temini/pazarlama konularına çözüm aranmalıdır.

f. Hayvan sağlığı hizmetleri

- Başka örgütlerden alınamıyorsa, serbest veteriner hekimlerle anlaşma veya istihdam etme yollarına başvurulabilir.

g. Kaliteli kaba yem üretimi

- Ortakların arazisinde veya sözleşmeli arazilerde 1. veya 2. ürün yem bitkileri ekimi, kuru ot ve silaj üretimi sağlanabilir.
- Köy merasının korunması, ıslahı ve kullanımı konusunda İl veya İlçe Tarım Md.'nden yardım alınabilir.

Kooperatiflerden beklenenler

1. Süt üretimini ve kalitesini yükseltmek amacıyla (devam)

h. Ahır, sağım yeri ve bakıcı temizliği ve hijyeni

- Kooperatif tarafından ortaklar bu konuda bilgilendirilmeli, dezenfektan temini ve uygulamasında yardımcı olunmalı, süt alıcılarının desteğiyle bakteri sayısı ölçtürülmelidir.

i. Eğitim-yayım

- Hayvanların dengeli beslenmesi, ahır ve sağım hijyeni, hayvan sağlığı, kayıt tutma ve brüt kâr hesaplama gibi konularda ortaklara uygulamalı eğitim verilmesi için başta Tarım İl Müdürlükleri olmak üzere diğer kuruluşlardan destek alınmalıdır.

Kooperatiflerden beklenenler

2. Üretici kâr seviyesinin saptanması ve yükseltilmesi
 - a. Her tür girdi ve çıktıların kayıt altına alınması
 - b. Kayıtlara dayanarak geçmişin değerlendirilip geleceğin planlanması
 - c. Maliyeti yükselten unsurlar yerine alternatiflerin önerilmesi ve dolayısıyla maliyetin düşülmesi
 - d. Süt fiyatlarının yetiştiriciyi mağdur etmeyecek seviyede kalmasına çalışılması, kendi süt işleme tesisinin kurulması
 - e. Her alanda ortakların çıkarlarının temsil edilmesi ve bilinçli bir biçimde savunulması ve "kardeş örgütlerle" çatışma değil, dayanışma içinde olunması
 - f. Geliri ve yaşam standardını yükseltecek alternatiflerin aranması. Örneğin; turizmin geliştiği veya gelişebileceği yörelerde yöresel ürünler-tadlar üretilip yüksek kazanç sağlanabilir.

Sonuç ve öneriler

1. Türkiye süt sektörü büyük bir değişim ve dönüşüm içindedir. Gelecekte tüketicinin ihtiyacını karşılamak için hem süt üretimi ve hem de kalitesinin hızla arttırılması gerekmektedir.
2. Süt işleyen sanayi kuruluşları da yılın her ayına dengeli dağılmış, toplama ve taşıma maliyeti az, kalitesi yüksek yeterli miktarda süt istiyorlar.
3. Günde 500 kg ve üstü kaliteli süt satabilen işletmelere süt sanayicileri yüksek fiyat vermektedir.
4. 500 kg süt/gün demek, yaklaşık 25 baş sağmal inek demektir. Türkiye ortalaması ise 2 baş inek/işletmedir.
5. Kaliteli süt üretmesi güç olan küçük işletmelerin geleceği yoktur.

Sonuç ve öneriler

6. Yok olmak istemeyen küçük üreticiler;
 - İşletmelerini büyütme ve rekabet güçlerini arttırmak zorundalar.
 - Kendileri gibi küçük işletmelerle birleşerek büyük bir işletme haline dönüşmek zorundalar.
7. Türkiye süt sektörünün kurtuluşu, "ultra büyük" modern işletmelerde değil, **orta ölçekli modern** aile işletmelerdedir. Çünkü, amaç yalnızca süt üretimini arttırmak değil, ülke kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirmek ve yaşam standardını yükselterek köylüyü köyünde tutmak, kırsal kesimi geliştirmektir.
8. AB'nde desteklenen işletmeler 40-100 baş inek yetiştirenlerdir. Türkiye'de bu değerler 10-100 baş olarak uygulanabilir.
9. Kaliteli süt üretimini arttırmada kamu, süt sanayicisi ve yetiştirici örgütleri başta olmak üzere her kesime önemli görevler düşmektedir.

Sonuç ve öneriler

10. Süt sektöründe sağlıklı gelişme sağlayabilmek için "Ulusal Süt Konseyi"nin bir an önce kurulması gerekmektedir.
11. Ne olursa olsun, kooperatifler ve diğer yetiştirici örgütlerinin güçlendirilmesi, yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi için hiçbir çabadan kaçınılmamalıdır.

BAŞARILAR DİLEKLERİMLE

Kaynaklar

1. Akman, N., S. Kumlu, 1998: Türkiye Hayvancılığının Örgütlenme Sorunları. II. Ulusal Zootečni Kongresi. 22-25 Eylül, Bursa: 34-52
2. Akman, N. Ve ark. 2006: Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türkiye'nin Hayvansal Üretimi. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği Yayınları. Yayın No: 4, Ankara
3. Anonim, 2006. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Hayvancılık ÖİK Raporu. DPT, Ankara
4. Anonim, 2006. Türk Gıda Kodeksi-Çiğ Süt ve Isıl İşlem Görmüş İçme Sütleri Tebliği.
5. Anonim, 2006. Sağım ve hijyen. DeLaval (Türkiye)
6. Kumlu, S., G. Eraktan, 1998: Avrupa Birliği İle İlişkiler Çerçevesinde Türkiye Hayvancılığının Sorunları. II. Ulusal Zootečni Kongresi. 22-25 Eylül, Bursa: 19-33
7. Kumlu, S., 1999: Organisation der Holsteinzüchter in der Türkei. 1999 Holstein Europaen Conference. 19-21 Nisan 1999, Charmey/İsviçre
8. Kumlu, S., 2000. Hayvancılık Örgütleri. Türkiye Damızlık Sığır Yetiştiricileri Merkez Birliği Yayınları. Yayın No: 2, Ankara
9. Kumlu, S., 2007. Türkiye Süt Sığırcılığında Üretici Örgütleri. Türkiye Süt Sığırcılığı Kurultayı, İzmir